

1.01
Prejeto 2. 3. 2006

UDK 323(497.4)"1941/1945":070(497.4)"1984/1997"

Janja Slabe*

Slovenska narodna sprava v ogledalu časopisja (1984-1997)

IZVLEČEK

Prispevek analizira značilnosti pisanja o vprašanju narodne sprave v slovenskih časopisih v letih 1984-1997. Ker se je razprava razvnela v valovih, je z analizo gibanja števila prispevkov po posameznih letih prikazano, kakšno je bilo to valovanje in kdaj je doseglo svoje vrhunce, z vsebinsko analizo pa, kakšna mnenjska klima je prevladovala v posameznih obdobjih in kako se je ta sčasoma spreminjala. Temu so dodani kratek opis pojma narodna sprava, kot si ga je zamislila leta 1984 Spomenka Hribar, ter odgovori na vprašanja, kdo je v obravnavanem obdobju o tej tematiki najpogosteje pisal, kateri časopisi so objavili največ prispevkov o narodni spravi in kolikšen odstotek prispevkov so predstavljala pisma bralcev.

Ključne besede: narodna sprava, slovenski časopisi, Krivda in greh, Spomenka Hribar

ABSTRACT

SLOVENE NATIONAL RECONCILIATION, REFLECTED IN THE MIRROR OF NEWSPAPERS (1984-1997)

The paper deals with characteristics of the articles written on the issue of national reconciliation which were published in Slovenian newspapers in the period 1984-1997. The analysis of the number of articles published each year shows in which times the discussion in newspapers was more intense than in others, the analysis of the content on the other side helps us to understand, what the opinion climate was like in different periods and how it was changing in time. Besides that the paper also defines the term of national reconciliation (according to Spomenka Hribar) and answers the questions of who the most common authors of the articles were, in which newspapers were the articles published and how many of them were readers' letters.

Key words: national reconciliation, Slovenian newspapers, Guilt and sin, Spomenka Hribar

* Univ. dipl. zgodovinarica in novinarka, mlada raziskovalka, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1; e-mail: janja.slabe@inz.si

Uvod

Pojem slovenske narodne sprave že vse od leta 1984, ko ga je Spomenka Hribar v svojem esaju *Krivda in greh* prvič omenila, pa do današnjih dni odmeva tako v slovenski javnosti, kot tudi v časopisju. Vročim časopisnim razpravam je mogoče slediti od prvih ogorčenih odzivov na njeno pisanje, preko prevlade mnenj, da je sprava nujna, ter vključitve tega vprašanja v procese demokratizacije in oblikovanja nacionalnega programa, vse do močnejše strankarske polarizacije pri opredeljevanju do narodne sprave in vsesplošnega prerekanja v časopisih.

Predstavljeni podatki so bili pridobljeni z analizo prispevkov, zbranih pod skupnim imenom "narodna sprava" v dokumentaciji časnika *Delo*, kjer zbirajo prispevke iz domala vseh slovenskih časopisov in jih nato razvrščajo glede na tematiko, s katero se ti ukvarjajo. Ker je bilo ob prebiranju očitno, da kakšen prispevek tudi manjka, je treba opozoriti, da gre številčne ponazoritve jemati zgolj ilustrativno in za ponazoritev trendov ali razmerij, ne pa kot popolnoma natančne in dokončne. Obdobje raziskovanja je zamejeno z letnicama 1984 in 1997, pri čemer prva predstavlja leto, ko se je o narodni spravi v časopisju začelo pisati, druga pa je posledica dejstva, da je bila analiza prispevkov opravljena v okviru diplomske naloge,¹ zaradi česar je bilo treba obseg dela omejiti. Leto 1997 tako predstavlja letnico, ko se je razprava (začasno) izredno skrčila, ne pa tudi vsebinske prelomnice.

Razprave so se najbolj razvnele leta 1990, ko je med drugim prišlo do spravne slovesnosti, in v letu 1995, ko so prah dvigovale priprave na proslavo ob 50-letnici konca druge svetovne vojne.

Grafikon 1: Število prispevkov o narodni spravi v obdobju 1984-1997

1 Mentorstvo dr. Božo Repe (FF) in dr. Smilja Amon (FDV).

Krivda in greh

Za začetek je prav, da nekaj besed namenimo samemu pojmu narodne sprave, kot ga je v eseju *Krivda in greh* utemeljila Spomenka Hribar. Podlaga za njene ideje, opisane v eseju, so bile misli Edvarda Kocbeka,² ki je v svojih partizanskih dnevnikih med drugim premišljeval o blaženi krivdi. Označil jo je kot krivdo tistega, ki se nad bližnjikom pregreši v situaciji, ko je dobrobit skupnosti pomembnejša od dobrobiti posameznika, do česar pride, ko je narod življenjsko ogrožen. V takšnih okoliščinah, je razmišljal Kocbek, velja načelo, da prav ravna tisti, ki nase prevzame odgovornost za graditev boljšega sveta, četudi ob tem greši, narobe pa tisti, ki se tej odgovornosti izmika.³

Njegovim mislim o blaženi krivdi je Hribarjeva v eseju *Krivda in greh* dodala novo kategorijo - greh, ki jo je takole utemeljila: "Krivda je nujna, greh pa postane tedaj, ko se ta nujnost, ki jo sankcionira vojaško pravo, prekorači, ko se ubija zaradi ubijanja. Ali zavoljo maščevanja."⁴ Povojne poboje je na podlagi tega razlikovanja nato označila za greh in zločin ter hkrati poudarila, da si nihče ne bi smel pridržati absolutne oblasti nad resnico in zgodovino, saj je v človeški omejenosti tudi ne more posedovati. Zapisala je še, da je očiščenje možno le prek priznanja krivde za pobjo in da bi sredi Ljubljane moral stati obelisk, ki bi pričal o "tragediji malega naroda, ki je v boju za svoj obstoj po nedoumljivi človeški usodi postal obenem svoj lastni krvnik in kaznovalec".⁵ Na obelisku naj bi pisalo "Umrli za domovino", kajti "res so vsi umrli za domovino. Vsak za svojo ljubljeno, izsanjano", je razmišljala Hribarjeva.⁶ Esej je zaključila s pozivom k narodni spravi, ki jo je opredelila kot aktiviranje vseh narodnih sil s ciljem ustvariti boljšo prihodnost; kot spravo med ljudmi, ne pa ideologijami. Prvi korak na poti do nje pa ji je predstavljalo priznanje krivde za poveljne množične poboje.

Prve ostre zavrtnitve

Ko je Spomenka Hribar spisala svoj esej, njene misli še niso v celoti našle poti do slovenskih bralcev, saj je bil Kocbekov zbornik, v katerem naj bi sestavek izšel, tedaj cenzuriran in nato objavljen šele leta 1987. Kljub temu so se v časopisju že maja, v večji meri pa novembra 1984 začeli pojavljati prvi prispevki, katerih avtorji so njene ideje povečini ostro zavrnil. Pri tem so si pogosto pomagali z iztrganimi citati iz njenega eseja. Do konca leta 1984 in v naslednjem letu je bilo skupaj objavljenih 40 prispevkov, med katerimi jih je bila velika večina idejam Spomenke Hribar izrazito nenaklonjenih in do nje kritičnih.

V njih so se vrstile kritike, da gre pri njenih idejah za težnje po očrnitvi NOB, da se želi potvoriti zgodovina, izničiti dosežke revolucije, poudarjalo se je, da so bili domobranci narodni izdajalci, ki so delovali pod okriljem SS, da so po vojni

---

² Kocbek je že leta 1975 v intervjuju, pripravljenem za knjigo, ki sta jo o njem napisala Boris Pahor in Alojz Rebula, ter objavljenem v tržaškem Zalivu (in kasneje Naših razgledih), spregovoril o povojnih pobjih domobrancev in pozval k priznanju krivde.

³ Spomenka Hribar: *Krivda in greh*. V: Kocbekov zbornik, Maribor 1987, str. 9-68.

⁴ Prav tam, str. 26.

⁵ Prav tam, str. 61.

⁶ Prav tam.

tudi drugod na podoben način obračunali s takšnimi skupinami ipd. Ostro so se takrat odzvale organizacije Zveze združenj borcev NOV in predstavniki zveze komunistov, največ ogorčenja pa je sprožala ideja o obelisku, ki jo je Dušan Mevlja zavrnil kar v rimani obliki:

"Na njen roteči, čustveni pritisk, / naj bi zgradili sred Ljubljane, / da poveličamo prodane, / v spomin vseh izdajalcev - obelisk! / Ker končno, kaj bi ločevali, / saj brez razlike vsi za dom so pali, / na tej ali na drugi vojni strani: / belogardisti ali partizani... / Če misel taka porodi se v glavi, / bogme, da tale glava ni pri pravi! / Ker so nas družno z Nemci vred morili, / naj bi jih zdaj za to še počastili? / Naj za ta predlog, poln čudnih stisk, / zgradimo še Spomenki obelisk...?!"⁷

Poleg Hribarjeve so v nemilost časopisnih kritik prišli tudi tisti, ki so jo javno podprli. Med njimi sta bila Vlado Sruk (ki je avtorico sporne ideje, potem ko so jo maja 1985 izključili iz Zveze komunistov, povabil v Marksistični center Visoke ekonomsko-komercialne šole v Mariboru na posvet z naslovom Vrednote mladih) in Društvo slovenskih pisateljev, ki je Spomenko Hribar povabilo k branju spornega teksta v svojih prostorih in katerega večina članov je medijski napad nanjo obsodila.

Eden izmed prvih, ki so Hribarjevo odločno vzeli v bran, pa je bil France Bučar, ki je takrat zapisal: "Sprava pomeni, da sprejemam ravnanje drugega kot sprejemljivo, ker ni neposredno nasprotno ciljem in vrednotam, ki jih imam za pogoj za svoje in skupne koristi oz. ideale".⁸ Čim ožji so pri tem naši pogledi in čim bolj smo zaverovani v svoj absolutni prav, tem širše je polje tistih ravnanj, ki jih imamo za našim ciljem nasprotna. Zato pomeni za oblasti poziv k narodni spravi "v bistvu isto kot poziv za odstop od monolitne režimske oblasti," je menil Bučar.⁹ Zamisel o narodni spravi je tako povezal z zahtevo po demokraciji, brez katere "ni mogoče aktivirati vseh najrazličnejših potencialov, ki so potrebni za družbeno dinamiko".¹⁰

Hribarjeva je sama javnosti svoje ideje prvič lahko podrobneje razložila šele konec leta v Novi reviji, ko sta izšla njena Zapisnik 1 in Zapisnik 2.¹¹ V njima je poudarila pomen NOB za narodno ohranitev, hkrati pa zapisala, da je dilema proti okupatorju k sovjetizaciji ali zoper sovjetizacijo z okupatorjem obstajala predvsem od leta 1942, torej po pojavu druge faze revolucije na osvobojenem ozemlju. Ponovila je tudi, da je povojni pobjo domobrancev greh in da je treba zanj prevzeti odgovornost.¹² Glede obeliska je zapisala, da je bil mišljen kot metafora in ne kot spomenik domobranstvu: "Če bi imela kaj pragmatične pameti, bi ga res izpustila, še preden je postal javni strelovod. Poudarjam, da mi je hudo, ker sem na ta način omogočila manipulacijo, ki je prizadela prenekaterega človeka /.../."¹³

⁷ TV 15 - Naš tovariš, 24. 1. 1985, Dušan Mevlja: Težko je ne napisati epigrama.

⁸ Nova revija, november 1985, France Bučar: Narodna sprava kot prepovedana tema, str. 1229.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Že pred tem je bilo objavljenih nekaj njenih prispevkov, a večinoma je šlo le za odgovore na kritike, ne pa za podrobnejšo pojasnitev ideje.

¹² Nova revija, november 1985, Spomenka Hribar: Zapisnik 1, str. 1238-1262; Nova revija, december 1985, Spomenka Hribar: Zapisnik 2, str. 1581-1597.

¹³ Nova revija, november 1985, Spomenka Hribar: Zapisnik 1, str. 1257.

Sprava v luči družbenih in političnih sprememb druge polovice osemdesetih let

---

V letih 1986-89 je v pisanju o spravi sledilo relativno zatišje, saj je bilo v tem času objavljenih (le) 32 prispevkov. To je bil v Sloveniji čas velikih sprememb, ki so se sprva omejevale na zahteve po mnenjskem pluralizmu in širjenju prostora dovoljenega, kasneje pa so se razširile na zahteve po rešitvi slovenskega nacionalnega vprašanja in po večstrankarskem sistemu (ki je bil uzakonjen leta 1989). Ta velika sprememba družbene in politične klime se je odražala tudi v prispevkih o slovenski narodni spravi - razmerje med tistimi avtorji, ki so spravo zagovarjali, in tistimi, ki so jo odklanjali, se je v tem obdobju namreč obrnilo v prid prvim. In ne samo to - narodna sprava je postala del prej opisanih zahtev in procesov. O tem priča tako dejstvo, da je bil v 57. številki Nove revije, ki je vsebovala prispevke za slovenski nacionalni program, tudi sestavek Spomenke Hribar z naslovom Avantgardno sovrašтво in sprava, kot tudi intervju s Hribarjevo iz leta 1987 s pomembnim naslovom Brez sprave nista mogoča civilna družba in pravna država.

Leta 1987 je izšel Kocbekov zbornik in v njem esej Krivda in greh, že naslednje leto pa je bil nekaj dni pred dnevom mrtvih na časopisnih straneh objavljen poziv Stanislava Klepa in Spomenke Hribar vsem Slovencem, naj se 1. novembra na ljubljanskih Žalah pridružijo skupini nekdanjih borcev NOB in kulturnih delavcev ter se spomnijo tudi tistih, ki so umrli "kot žrtve stalinizma in človeških zmot".¹⁴ Februarja 1989 se je v časopisih pojavil nov poziv - tokrat upravi Žal, naj na mestu, kjer je bila prejšnje leto komemoracija, dovoli zasaditev lip. "Naj bo to Lipa Sprave, sprave med mrtvimi in živimi, ki je bila prav tu, vsaj na simbolni ravni, dosežena na Dan mrtvih," sta takrat zapisala Klep in Hribarjeva.¹⁵ Maja je skupina, zbrana okoli Hribarjeve in Klepa, lipo na zemlji, prineseni iz Kočevskega roga, Teharij in Podutika, res zasadila, junija pa je tam pripravila žalno slovesnost v spomin na po vojni pobite domobrance. Vsemu temu dogajanju je bilo mogoče ves čas slediti preko Delove rubrike, namenjene pismom bralcev.

"Spravno" leto

Najbolj so se časopisne polemike, razmišljanja in komentarji o slovenski narodni spravi razvneli tik pred osamosvojitvijo, leta 1990. Takrat je bilo objavljenih kar 200 prispevkov. To bi lahko razumeli kot izraz uvedbe demokratične ureditve v Sloveniji in svobodnejše časopisne razprave o spravi, po drugi strani pa bi bilo številčnost prispevkov možno pripisati temu, da je svoj prostor na časopisnih straneh takrat dobila tudi "domobranska"¹⁶ stran, kar je povečalo polemičnost razprave.

To je bilo leto številnih spravnih korakov¹⁷- slovensko predsedstvo je spisalo

---

¹⁴ Delo, 28. 10. 1988, Stanislav Klep, Spomenka Hribar: Dan vseh mrtvih.

¹⁵ Delo, 8. 2. 1989, Stanislav Klep, Spomenka Hribar: Spominska lipa na Žalah.

¹⁶ V nadaljevanju se za ponazoritev obeh mnenjskih polov, ki sta se pri časopisnih polemikah o narodni spravi oblikovala, uporabljata označbi partizanski in domobranski. Gre seveda za ponostavljene opredelitvi, ki ju ne gre jemati dobesedno, saj pisci niso bili zgolj nekdanji partizani in domobranci, mnenja pa ne zgolj izrazito bipolarna.

¹⁷ Pri uporabi pridevnika "spravni" tu in na naslednjih straneh ne gre za vrednostno sodbo o posameznih dejanjih, pač pa so s tem mišljena dejanja, ki so bila na kakršenkoli način povezana s spravno problematiko.

izjavo o umiritvi, svojo izjavo o spravi je objavila slovenska škofovska konferenca, dobili smo predlog deklaracije o narodni spravi, prišlo je do spravne slovesnosti v Kočevskem rogu in do ustanovitve Slovenskega svetovnega kongresa. Narodni spravi so pomen priznale takorekoč vse pomembnejše stranke, vključno z nekdanjimi komunisti (čeprav so Milan Kučan in nekateri drugi vidnejši nekdanji komunisti že kmalu začeli opozarjati, da je razpravo treba umiriti in se ob priznanju storjenih napak obrniti v prihodnost).

Za spravo se je opredelila tudi večina avtorjev prispevkov; tisti, ki so jo zgolj ostro zavračali, so bili redki. Bistveno vprašanje ni bilo več, ali je sprava potrebna, pač pa so se polemike bolj razvemale o tem, kako si jo kdo predstavlja: ali se morata za storjene krivice opravičiti obe strani ali morda le ena, ali gre pri spravi za prevrednotenje temeljnih usmeritev v 2. svetovni vojni, ali sprava zaobjema vse Slovence ali zgolj v vojni neposredno udeležene, kaj mora za spravo storiti država, kaj posameznik, ali se obdobje, zaradi katerega naj bi bila sprava potrebna, nanaša le na 2. svetovno vojno ali tudi na leta po njej, vse do slovenske ošamosvojitve itd.

Predvsem v drugi polovici leta so se v tem kontekstu na eni strani začele pojavljati vedno glasnejše zahteve po moralni rehabilitaciji domobranstva, na drugi strani pa vedno bolj ogorčeni odzivi na takšno pojmovanje sprave. Zveza združenj borcev NOB je v zvezi s tem sporočila, da se strinja s spravo, ki bi omogočila skupno sožitje in mirno življenje, nikakor pa ne s takšno, ki bi izenačila obe nasprotujoči si strani iz druge svetovne vojne. Temu mnenju so se v tem letu pridruževali tudi številni drugi - Jurij Zalokar je junija na primer zapisal: "Bilo je prav in nujno, da nam je zahteva po spravi priklicala v zavest krivdo preteklosti, kajti dokler je nismo priznali in dokler se nismo zares soočili s svojo vestjo, toliko časa smo bili notranje zastrupljeni, v svojih dejanjih pa izkrivljeni. Brez notranje sprave s samim seboj nobena druga sprava ni mogoča. S hvaležnostjo smo torej brali o njej, toda danes lahko z žalostjo ugotavljamo, da sprave pri mnogih še vedno ni, nekoč pogumna beseda o njej pa se že zlorablja za opravičevanje nečesa, kar se ne da opravičiti, in za obtoževanje tudi tistega, kar je bilo v naši zgodovini najplemenitejše."¹⁸

Kljub opisanemu zaostrovanju polemike pa bi, če spravo razumemo kot politično demokracijo in možnost, da vsakdo izrazi svoje mnenje, in temu dodamo še spravni duh, ki je spočetka vel iz časopisnih strani, ter vsesplošno opredeljevanje političnih strank za spravo, lahko rekli, da je bila tega leta sprava še najbližje svoji uresničitvi.

Kot je bilo prej omenjeno, je v tem letu prišlo do številnih spravnih korakov tako s strani države kot tudi Rimskokatoliške cerkve. Najprej, 5. marca, je bila spisana izjava predsedstva SR Slovenije o narodni in državljanski umiritvi, ki so jo v celoti objavili vsi pomembnejši časopisi. V njej so bile med drugim naslednje ugotovitve: "Narodnoosvobodilni boj, ki ga je na slovenskem organizirala Osvobodilna fronta, je povzročil, predvsem v tako imenovani Ljubljanski pokrajini, nasprotovanje dela državljanov. Ti so se iz različnih razlogov, v glavnem pa iz ideoloških in političnih, deloma pa tudi zaradi napak gibanja, obrnili proti njemu z vsemi sredstvi, vključno z orožjem, in so pri tem tvegali najtesnejše sodelovanje z okupatorjem, z njegovimi oboroženimi silami in z njegovo politično policijo, vse

¹⁸ Delo, 30. 6. 1990, Jurij Zalokar: S tako spravo se borci ne strinjajo.

do vključitve v enote, zaprisežene okupatorju in pod njegovim poveljstvom.¹⁹ Predsedstvo je v izjavi nato zavrnilo tezo o državljanski vojni, o kateri bi, kot so dejali, lahko govorili le v luči obsega spopada med Slovenci, sicer pa ne, saj je bil ta spopad neločljivo povezan z bojem za osvoboditev. Ker pa je takšen potek dogodkov, vključno s tistimi po vojni, ustvaril napetosti med Slovenci, je te treba odpraviti, je menilo predsedstvo in kot najnujnejše korake na tej poti opredelilo idejno in politično pluralizacijo, ugotovitev vseh relevantnih dejstev o dogajanju med vojno in po njej (vključno s povojnimi poboji), spremembo tistih zakonov, ki ne uzakonjajo enakih pravic za vse, ter ureditev grobov in spominskih obeležij.²⁰

Časopisni odzivi na izjavo so bili različni, številni avtorji pa so ji očitali, da bi jo lahko objavili že prej in ne šele nato, ko je to zaradi razvoja dogodkov postalo prikladno. Odzvala se je tudi Spomenka Hribar, ki je "umiritev" označila za nadomestek sprave: "Saj veste, umiriš preveč nemirne in glasne otroke, ko se postaviš nadnje in jim zakličeš: Umirite se! Dajte (mi) že enkrat mir!".²¹ Kljub takšnim očitkom pa je izjava v časopisju sprožila val prispevkov, ki so v njenem duhu pozivali k umiritvi javne razprave.

Kmalu zatem je svojo izjavo o narodni spravi javnosti posredovala tudi Slovenska pokrajinska škofovska konferenca. Slovenski škofi so v njej pozdravili storjeni korak predsedstva, vendar so menili, da lahko do pomiritve privede le sprava. Ta mora biti, je pisalo, najprej dosežena z mrtvimi, šele nato je možna z živimi. Pot do prve je spoštljivo spominjanje vseh mrtvih, njihov simbolični pogreb in ureditev grobov, drugo pa po mnenju škofov med drugim pogojujejo medsebojno spoštovanje ter pripravljenost priznati krivdo in odpuščati. V izjavi so izrazili tudi soglašanje z besedami takrat že pokojnega nekdanjega ljubljanskega nadškofa in slovenskega metropolita Jožefa Pogačnika, ki je na veliki četrtek leta 1977 "javno priznal tudi krivdo Cerkve in v imenu Cerkve prosil za odpuščanje vse, ki so jim kristjani prizadeli kaj hudega, in v imenu Cerkve odpustil vsem, ki so kristjanom in Cerkvi prizadeli kakršnokoli zlo".²²

Tretji dokument v zvezi s spravo je junija pripravila že omenjena skupina nekdanjih borcev NOB, kulturnih delavcev in drugih, ki se je kasneje tega leta poimenovala Združeni ob lipi sprave (v njihovem imenu se je v časopisju odslej najpogosteje oglašal Stanislav Klep). V predlogu deklaracije o narodni spravi je med drugim pisalo, da je bil NOB pomembno dejanje v boju za svobodo in zavezniško zmago v vojni, hkrati pa nesreča, "ker si je Komunistična partija podredila Osvobodilno fronto in jo je z boljševističnim nasiljem in s preziranjem temeljnih načel krščanske civilizacije - ne ubijaj, ne kradi, ne laži - zlorabila za uresničitev svoje leninistične ideologije ter za svojo absolutno oblast, ki jo je tudi dosegla in z njo za več desetletij zavrila narodov naravni razvoj".²³ Avtorji dokumenta so zapisali še, da so vsi, ki so umrli med vojno ali bili pobiti po njej, umrli za domovino in si zato zaslužijo spoštovanje, predsedstvu, izvršnemu svetu in skupščini pa so predlagali, naj navedene ugotovitve sprejmejo in nato izrazijo obžalovanje za žrtve na obeh straneh. Skupina, ki je predlog deklaracije sestavila,

¹⁹ Večer, 6. 3. 1990, Preteklost naj ne bremeni več medčloveških odnosov.

²⁰ Prav tam.

²¹ 7D, 14. 3. 1990, Spomenka Hribar: Izjava sprave ali njen nadomestek?.

²² Večer, 14. 3. 1990, Slovenska pokrajinska škofovska konferenca: Pot do pomiritve - sprava.

²³ Delo, 16. 6. 1990, Stanislav Klep in drugi: Predlog deklaracije o narodni spravi.

je menila tudi, da bi bilo treba ustanoviti komisijo, ki bi povojne poboje raziskala, da bi bilo glede vojnih in povojnih dejanj treba razglasiti amnestijo, moralne in materialne krivice popraviti, en dan v juniju pa v spomin na povojne poboje razglasiti za dan krivde ali dan obžalovanja. Predlog deklaracije so 15. junija prebrali pod Lipo sprave, poslali pa so ga tudi v časopisna uredništva in predstavnikom oblasti.

Že pred tem je na aprilskih volitvah zmagala v združena opozicija Demos in nova oblast je kmalu po izvolitvi začela z različnimi spravnimi dejanji. Predsednik slovenske skupščine France Bučar je ob prevzemu svoje funkcije razglasil konec državljsanske vojne, premier Alojz Peterle in zunanji minister Dimitrij Rupel sta se konec maja udeležila spominske slovesnosti na Vetrinjskem polju za po vojni pobite domobrance, avgusta je uraden sprejem doživela skupina predstavnikov slovenskih izseljencev. Hkrati so slovenski časopisi junija že pisali tudi o pogovorih predsednika Kučana s cerkvenimi in borčevskimi predstavniki o tem, kako bi spravo simbolično obeležili.

Na koncu so se odločili za pravno slovesnost v Kočevskem rogu, ki je hkrati predstavljal mesto povojnih pobojev in območje, na katerem je padlo veliko partizanov. Na slovesnosti, ki je potekala 8. julija, je slovenski metropolit Alojzij Šuštar opravil simbolni pogreb pobitih po vojni in molitev za vse žrtve vojne, predsednik Milan Kučan je imel govor, pripravljen je bil kulturni program. Kučan in Šuštar sta si na slovesnosti simbolično segla v roke. Zanimivo pa je, da, razen novinarskih poročil, odzivov na slovesnost v časopisju, vsaj v pregledanem gradivu, takorekoč ni bilo.

Po številnih simbolnih spravnih korakih predstavnikov slovenskih oblasti se je začelo zastavljati vprašanje, ali je sprava zdaj dosežena ali še vedno ne. Temu so sledili razmišljanja in polemike o tem, zakaj do nje še ni prišlo in kaj bi bilo na poti do njene uresničitve treba še storiti - nekateri so menili, da bi spravo prinesla sprememba zakonov, drugim je to predstavljala sistematična zgodovinska raziskava, tretjim vrnitev Slovencev po svetu v domovino, četrtem sojenje odgovornim za zločine, storjene med vojno in takoj po njej, petim razglasitev splošne amnestije...

Avgusta se je v Delovi rubriki, namenjeni pismom bralcev, razvnela obširna polemika o Kardeljevem ukazu slovenskemu glavnemu poveljstvu s 1. oktobra 1942, v katerem je med drugim pisalo, da je belo gardo treba neusmiljeno uničevati, ob tem pa je stalo pojasnilo: zapeljane kmete, ki se "vnaprej javijo in oddajo orožje, izpuščajte, toda tiste, ki se bodo uporno borili, postreljajte... Duhovne v četah vse postreljajte. Prav tako oficirje, intelektualce itd. ter zlasti tudi kulake in kulaške sinove."²⁴ Kurir, ki je pismo prenašal, je bil zajet, tako da ga naslovnik nikoli ni prejel, vsebina pisma pa je bila nato uporabljena za propagando nasprotne strani. Pismo in njegova vsebina sta se v časopisju v povezavi z narodno spravo občasno omenjala že prej, avgusta 1990 pa se je o njem, kot rečeno, razvila prava polemika, ki jo je sprožil Ivan Matko, ko je izrazil upe, da je bilo pismo zgolj izdelek domobranske propagande. Sicer, je zapisal Matko, bo to še en udarec za partizane, ki o teh stvareh niso vedeli ničesar.²⁵ Sledili so odzivi, v katerih so neka-

²⁴ Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, 2. knjiga. Ljubljana 1961, str. 148.

²⁵ Delo, 4. 8. 1990, Ivan Matko: Kaj je Kardelj v resnici napisal?.

teri poudarjali, da pismo dokazuje, da je šlo pri likvidacijah za načrtno politiko in ne zgolj za napake, drugi so bili prepričani, da je bilo pismo ponaredek, tretji so poudarjali, naj zgodovino raziščejo zgodovinarji, četrti so kot protiargument navajali zločine domobrancev, pri mnogih pa je šlo le za povsem osebna obračunavanja, ki se niso neposredno dotikala izvirnega vprašanja.²⁶

Druga odmevna polemika je v isti rubriki časnika Delo potekala pod naslovom "Dežela grobišč?". Iztočnico zanj je dal novinar Dela Boris Jež, ki je v odgovor na oddajo o množičnih grobiščih, objavljeno na nacionalni televiziji, v Delovi Temi dneva zapisal, da ima dovolj sejanja sovraštva in brskanja po kosteh, ter menil, da bi se bilo bolje obrniti v prihodnost. V odzivih na njegov članek so se nekateri z njim strinjali in poudarjali, da je oddaja spodbujala sovraštvo, drugi so menili, da je treba stvari iz preteklosti pač razčistiti, spet tretji so se osredotočili na vprašanja, ki z oddajo in Ježevim člankom niso imela neposredne povezave.

Leto osamosvojitve

Leta 1991 se je število objavljenih prispevkov o narodni spravi močno zmanjšalo in padlo na 23, kar bi verjetno lahko pripisali pomembnosti dogodkov, ki smo jih Slovenci v tem letu doživljali in ki so pozornost začasno preusmerili drugam. Sicer pa so bile značilnosti pisanja enake kot prejšnje leto. Nekateri avtorji so poudarjali, da sprava nikakor ne more pomeniti moralne rehabilitacije domobranstva in razvrednotenja boja proti okupatorju, na drugi strani so bili tisti, ki so menili, da je bila za državljanski spopad kriva partizanska stran in da se mora ta zato opravičiti.

Takšno pojmovanje sprave je okrcala tudi Spomenka Hribar, ki je v intervjuju za TV-15 dejala, da mora vsaka stran nase vzeti svojo krivdo, česar pa domobranci, kot je poudarila, še niso storili, saj so še vedno v fazi opravičevanja sodelovanja z okupatorjem. "Kolikor manj so pripravljene na distanco do preteklosti in na očiščenje, toliko večja je krivda, ki jo valijo na komuniste in tudi na sam narodnoosvobodilni boj; toliko bolj torej potrebujejo sovražnika," je dejala.²⁷

Združeni ob lipi sprave so tega leta prek medijev sporočili, da 15. junij razglašajo za dan krivde, odpuščanja in sprave ter na ta dan nato pod lipo sprave pripravili prireditev s kulturnim programom. Hkrati se je takrat začelo zrcaliti vedno večje približevanje Združenih ob lipi sprave domobranskemu polu in vedno večje razhajanje z borci in borčevsko organizacijo (kar se je v naslednjih letih še stopnjevalo).

V to leto spada tudi ustanovitev Svetovnega slovenskega kongresa, ki naj bi združeval Slovence različnih prepričanj iz Slovenije in iz tujine. O pripravah na kongres se je v časopisju začelo pisati že leta 1990, prvo zasedanje pa je v Cankarjevem domu v Ljubljani potekalo prav v času razglasitve slovenske države.

²⁶ Delo, 18. 8. 1990, Dušan Biber: Kaj je Kardelj v resnici napisal?.

²⁷ TV-15, 7. 11. 1991, B.Ž.J.: Proč od mitologij, sovraštva in eshatologij.

Narodna sprava kot politična kategorija

V letih 1992-1995 krivulja, ki kaže število prispevkov, spet narašča: leta 1992 jih je bilo objavljenih 45, prav tako leto kasneje, 1994 je bilo prispevkov 80, leta 1995 pa 156. To je čas, ko so slovenske politične stranke, ki so v pomembnih osamosvojitvenih dneh delovale složno, začele iskati in izgrajevati svojo identiteto, le-to pa so v veliki meri utemeljevale na svojem odnosu do zgodovinskih dogodkov med drugo svetovno vojno in v obdobju po njej ter do vprašanja narodne sprave.

Že v letu 1992 so se za tiste poglede, ki so bili blizu domobranskim, začele uporabljati besede desni, desničarski, kar kaže na močnejšo povezavo problematike narodne sprave s politično delitvijo levo/desno. Desno politično opcijo in domobranski pogled na narodno spravo je v znanem prispevku z naslovom *Zaustaviti desnico* povezala tudi Spomenka Hribar. V njem je govorila o novem enoumju, ki naj bi se vsiljevalo z desne strani, in poudarila, da je treba pretiran pohod desnice, ki med drugim ogroža tudi narodno spravo, ustaviti.

Siceršnji duh polemik v teh letih pa je ostal podoben kot prej. Na eni strani so bili tisti, ki so kot B. Fink menili: "Dokler ne bo torej spoznanja in pripoznanja, da je bilo v komunizmu leglo vse verolomnosti in izdajstva na Slovenskem, tako dolgo ne bo moralne integracije in ne pravega miru,"²⁸ na drugi strani pa tisti, ki so se strinjali s P. Žerovnikom: "Problem je v tem, da se poskuša spremeniti zgodovina (ne samo slovenska), rehabilitirati in opravičiti kolaboracija, a razvrednotiti NOB in ga izenačiti s kolaboracijo z okupatorjem".²⁹

O tem, kako zelo vsaka sebi sta si bili obe strani, priča tudi rezultat okrogle mize o narodni spravi, ki jo je aprila 1995 pripravil Svetovni slovenski kongres. Njeni udeleženci so večinoma prišli do zaključkov, da je sprava nemogoča, že na samem vabilu na razpravo pa je po poročanju Mihe Đ. Štamcarja in Janija Severja pisalo: "Predlagatelj se v polni meri zaveda politične brizantnosti predlagane teme. Zato meni, da je razprava o spravi smiselna takrat in samo takrat, če se vsak soudeleženec obveže, da se bo dosledno vzdržal slehernih žaljivih izrazov."³⁰

Vedno več avtorjev je ob tem opozarjalo, da so Slovenci še bolj sprti, kot so bili, in da se morajo sovražnosti nehati. Boris Jež je takšno prepiranje označil za nadaljevanje državljanske vojne, Spomenka Hribar pa ga je v sestavku z naslovom *Strah pred svobodo* leta 1993 pripisala strahu. Ta naj bi povzročal, da Slovenci v razmerah, ko ni izrazitega zunanjega sovražnika, proti kateremu bi morali strniti vrste, ne znajo prevzeti odgovornosti za prihodnost, pač pa varno zavetje iščemo v kritiziranju.³¹

Poleg opisanih splošnih značilnosti, ki so določale pisanje v letih 1992-95, pa je imelo to obdobje, tako kot prejšnja, tudi posamezne pomembnejše teme, okoli katerih so se razvemale polemike. Na začetku leta 1992 so časopisne stolpce začeli polniti odzivi na predlog kranjskega občinskega odbora Liberalne stranke, ki je že konec leta 1991 Televiziji Slovenija predlagal organizacijo okrogle mize z

---

²⁸ Delo, 11. 6. 1994, Božidar Fink: Še k pomirjenju in spravi.

²⁹ Delo, 2. 4. 1994, Pavel Žerovnik: Borčevska spomenica za osvetlitev zgodovine.

³⁰ Mladina, 11. 4. 1995, Miha Đ. Štamcar, Jani Sever: Nadaljevanje vojne.

³¹ Delo, 31. 12. 1993, Spomenka Hribar: Strah pred svobodo.

naslovom Resnica ali neresnica (nanjo naj bi med drugim povabili zgodovinarje in sopedlagatelje deklaracije o narodni spravi). V prispevkih so nekateri idejo podpirali in poudarjali, da je stvari treba razčistiti, drugi so menili, da je takšna okrogla miza nepotrebna in da je njen namen zgolj žaliti partizane.

Avgusta tega leta je polemike sprožilo sporočilo notranjega ministrstva, da se nekdanji domobranec Vinko Levstik lahko svobodno vrne v domovino, in njegov dejanski prihod, ki je temu sledil.

V letih 1994 in 1995 je v časopisju odsevalo tudi parlamentarno dogajanje v zvezi s spravo. V državnozborski obravnavi so bili ali so nanjo čakali številni zakoni - med njimi zakon o popravi krivic, zakon o veteranskih organizacijah, zakon o vojnih invalidih, zakon o žrtvah vojnega nasilja, občasno pa se je razpravljalo tudi o delu komisije za preiskovanje povojnih pobojev, dvomljivih sodnih procesov in ostalih tovrstnih nepravilnosti.

Leta 1994 je bilo veliko medijske pozornosti deležno oktobrsko zaslihanje nekdanjega pomočnika načelnika Ozne za Slovenijo Mitje Ribičiča pred omenjeno komisijo. Ribičič je tam dejal, da vrh Ozne za Slovenijo o usodi vrnjenih domobrancev ni odločal, pač pa naj bi odločitve o tem sprejemal jugoslovanski vojaški vrh. Ozna je bila pristojna le za civiliste, ki so jih sumili delovanja proti NOB, je povedal Ribičič. Kar se tiče množičnih likvidacijah, je dejal, da so zanje vedeli, ker se jih ni skrivalo, niso pa bili seznanjeni s tem, kje so se vršile in za koliko ljudi je šlo. Menil je še, da je vojaški vrh povojne poboje morda ukazal celo mimo političnega, na vprašanje, ali je za poboje vedel Ivan Maček, pa je odgovoril "morda".³²

V istem mesecu so se razhajanja glede odnosa do preteklosti znova zaostriła tudi med političnimi strankami. Povod za to so bila stališča do narodne sprave in poprave krivic, ki so jih oktobra na kongresu sprejeli v SKD in za katera je ZLSD presodila, da skušajo spremeniti zgodovino, zanikati NOB in rehabilitirati izdajstvo. ZLSD je, če bi takšna stališča postala del vladnega programa, celo zagrozila z izstopom iz koalicije, njen tedanji predsednik Janez Kocijančič pa je na novinarski konferenci ob tem dejal, naj se stari gospodje iz Argentine in ZDA vrnejo domov in Slovencem prihranijo svoje travme.³³

Marca 1994 se je zdajšnji slovenski metropolit, takrat pa ljubljanski pomožni škof Alojz Uran udeležil spominske slovesnosti na Javorovici pod Gorjanci ob 50. obletnici spopada, v katerem je v boju z nemškimi in domobranskimi borci padlo več kot 100 partizanov. Naslovni škof Vekoslav Grmič, čigar mnenja so se pogosto razlikovala od uradnih pogledov Rimskokatoliške cerkve, pa je v prispevku z naslovom Maša za rodoljube istega leta med drugim zapisal: "Narodno izdajstvo ni samo nekaj podlega, temveč je greh,"³⁴ nato pa sklicujoč se na besede teologa Janžekoviča poudaril, da je bolje ostati v nacionalni domovini, kjer vero prepovedujejo, kot pa z vero, a brez domovine.³⁵ Grmič se je oglašil tudi v naslednjem letu, ko je med drugim zapisal, da je bil Hitler krščanstvu mnogo nevarnejši od komunizma.³⁶

Združeni ob lipi sprave so predstavnike oblasti v teh letih še naprej pozivali k

³² Dnevnik, 21. 10. 1994, Jože Poglajen: O likvidacijah odločili generali JA.

³³ Slovenske novice, 27. 10. 1994, Jadran Vatovec: V takšni jih ne bo; Delo, 26. 11. 1994, Jadran Butinar: "SKD želi s programom spreminjati zgodovino".

³⁴ Dnevnik, 24. 6. 1994, Vekoslav Grmič: Maša za rodoljube.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Republika, 30. 4. 1995, Vekoslav Grmič: Nemogoče je mogoče, če...

podpisu deklaracije, ki so jo pripravili, ob 15. juniju, ki so ga, kot rečeno, pomenovali dan krivde, odpuščanja in sprave, pa so redno prirejali slovesnosti ob Lipi sprave in k udeležbi prek časopisnih strani pozivali Slovence. Stanislav Klep je leta 1993 komunizem označil za strašnejšega od fašizma in nacizma, bistvo sprave pa opredelil: "Resnico moramo ugotoviti, odgovorni naj bi priznali odgovornost, nekrivi, oškodovani pa naj bi krivdo krivcem oprostili. To je smisel sprave."³⁷ Pri tem ni pustil dvoma o tem, kdo bi se moral opravičiti in kdo opravičilo sprejeti. Takšna stališča so povzročala burne polemike s predstavniki partizanske strani, ki so mu že pred tem očitali zagovarjanje domobrantskih argumentov.

Leta 1995 so Združeni ob lipi sprave skupaj z Društvom za demokratizacijo javnih občil in kasneje tudi s Svetovnim slovenskim kongresom sklicali dve tiskovni konferenci, na katerih so zaradi neodzivnosti na njihove predloge oblast označili za nedržavotvorno, medije pa za pristranske.³⁸ Vsa tri prej omenjena združenja so istega leta dopolnila tudi predlog deklaracije, ki so ji dodali naslednjo trditev: "Partizanska NOV, ki jo je ustanovila KP za nasilno osvojitve oblasti in za nasilno prisvojitve javnega in zasebnega kapitala, je imela na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem, zlasti pa na Primorskem tudi narodnoosvobodilni značaj."³⁹

Sicer pa so obsegu razprave v časopisju leta 1995 v veliki meri botrovale priprave na slovesnost ob 50-letnici konca druge svetovne vojne, ki so razdelile slovensko levico in desnico in o čemer so časopisi redno poročali.

Združeni ob lipi sprave so ob bližanju obletnice sporočili, da se bodo slovesnosti udeležili le, če bodo nanjo povabljeni tudi govorniki iz protikomunističnega tabora in če bodo tam plapolale tudi črne zastave.⁴⁰ Februarja so s svojimi stališči seznanili metropolita Šuštarja in ga pozvali, naj za udeležbo na slovesnosti postavi enake pogoje.

Slovenska Rimskokatoliška cerkev je kasneje res predlagala, naj se v državno proslavo vključi tudi domobrantsko stran in naj se hkrati s spominjanjem konca vojne spomni tudi na revolucijo.⁴¹ Poleg tega je Slovenska škofovska konferenca sprejela izjavo, v kateri je poudarila, da gre za spomin na čas veselja zaradi konca vojne in okupacije, istočasno pa tudi na čas narodne razdvojenosti in bratomorne vojne. V izjavi je med drugim pisalo: "Ponovno obžalujemo tudi vse tisto, kar je bilo neprimerne ali zgrešenega v ravnanju predstavnikov katoliške Cerkve kot institucije, in se opravičujemo vsem prizadetim."⁴²

V Državni zbor sta ob približujoči se slovesnosti vsaka svoje besedilo poslali Nova slovenska zaveza in Zveza borcev NOV, Janez Jerovšek in številni drugi podpisniki pa so aprila Državnemu zboru in vladi med drugim predlagali, naj se sprejme ugotovitev, da je prejšnji sistem izvrševal zločine, nato pa razišče vsa relevantna dejstva v zvezi s tem, sprejme zakon o popravi krivic in označi vsa grobišča žrtev povojnih pobojev.⁴³ Obsodbo in obžalovanje zunajsoodnih povojnih pobojev je državnemu zboru predlagal tudi predsednik Republike Slovenije Milan Kučan.

³⁷ Slovenec, 13. 3. 1993, Janez Markeš: Brez sprave smo podobni Kampučiji.

³⁸ Delo, 21. 11. 1995, Grega Repovž: Narodna sprava še vedno pereč slovenski problem.

³⁹ Slovenec, 21. 12. 1995, Stanislav Klep: Narodna sprava ... možnost za srečnejšo prihodnost.

⁴⁰ Delo, 18. 2. 1995, Stanislav Klep in drugi: Sporočilo slovenski javnosti.

⁴¹ Mladina, 11. 4. 1995, Miha Đ. Štamcar, Jani Sever: Nadaljevanje vojne.

⁴² Delo, 29. 4. 1995, Alojzij Šuštar: Izjava slovenske škofovske konference.

⁴³ Slovenec, 15. 4. 1995, Janez Jerovšek in drugi: Poziv državnemu zboru in vladi Republike Slovenije.

Že tako razgreto politično ozračje pred slovesnostjo so še podpihovale nekatere skrajne izjave. Vrhovni državni tožilec Anton Drobnič je po poročanju Mladine v televizijskem intervjuju na primer dejal: "Ne da bi imel eno samo dobro misel o nacizmu, nikoli, ne takrat, ne zdaj. Ta postavka, da je nacizem najslabša varianta, da je nekaj najslabšega, pa je, najmanj, kar je, vprašljiva."⁴⁴ Zmago Jelinčič pa je na drugi strani v imenu svoje stranke, Slovenske nacionalne stranke, izjavil, da bela garda in domobranci spadajo na smetišče zgodovine.⁴⁵

SKD je na koncu udeležbo na proslavi odpovedala z argumentom, da so jo monopolizirale stare politične sile, pri neudeležbi pa so se ji pridružili cerkveni predstavniki in SDS. Spomenka Hribar je potezi obeh strank označila za nedržavotvorni, glede cerkve pa je zapisala: "Odsotnost uradnih predstavnikov Cerkev na uradnem delu proslave zmage nad nacifašizmom in konca druge svetovne vojne ne pomeni le tega, da je Cerkev "pragmatično" popustila pritiskom zadržanih domobrancev, ampak tudi to, da pristaja oziroma je (ponovno) soudeležena pri razcepljanju slovenskega bitja".⁴⁶

Veliko pisanja v tem letu je bilo namenjenega tudi Spomenki Hribar, ki je še vedno poudarjala, da je zdaj nespravljiva domobranska stran in pogosto kritizirala tudi cerkvene oblasti. Nekateri so ji zato očitali, da se je iz zagovornice sprave sprevrgla v njeno nasprotnico, drugi so menili, da njena ideja o spravi nasploh producira le sovraštvo, tretji so poudarjali, da so njene plemenite zamisli zlorabili drugi... Martin Ivanič je pozicijo, v kateri se je znašla, takole opisal: "Od srca je na vse strani ponujala spravo kot zdravilno zel levim in desnim, toda najprej so od odpora povsem zaripli levi, medtem ko so se desni nekaj časa samo sprenevedali, da se hočejo zdraviti, kaj kmalu pa so "zdravnico" prav nemarno pobruhali. Če lahko v njeno korist rečemo kaj dobrega, potem vsekakor drži, da je precej časa pogumno skušala ujeti steklo mrcino, ki jo je v dobri veri in z obilo poguma spustila z verige."⁴⁷

Po letu 1995 je število prispevkov močno upadlo. V letu 1996 jih je bilo kljub temu, da je šlo za volilno leto, objavljenih 26, naslednje leto pa le še 5. Pri tem jih je bilo veliko na takšen ali drugačen način povezanih z Združenimi ob lipi sprave, ki so v sodelovanju z drugimi združenji še vedno poskušali doseči, da bi parlament sprejel njihov predlog deklaracije o narodni spravi.

Kdo in kje?

Pod prispevki so bili najpogosteje podpisani Stanislav Klep, Spomenka Hribar, Ivo Žajdela, Franc Blatnik in Zdenko Roter, kar lahko vidimo na grafikonu 2.

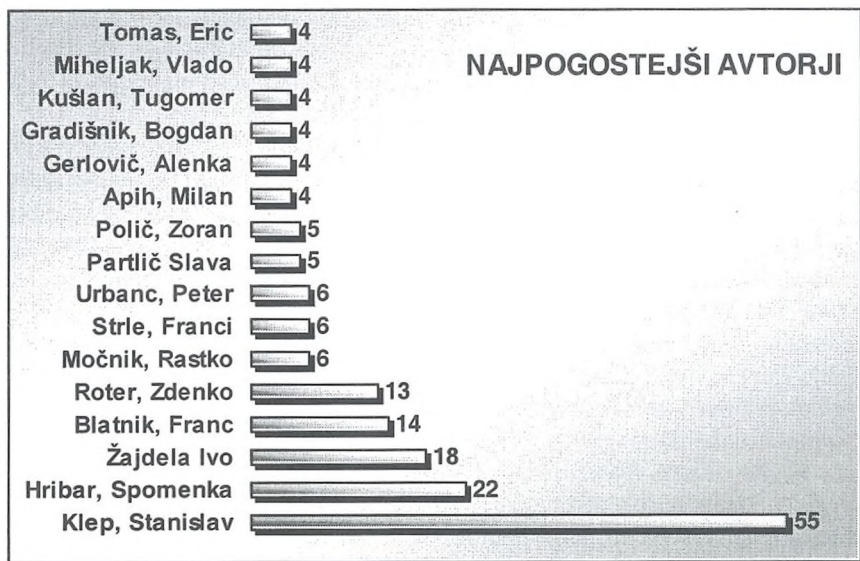
⁴⁴ Mladina, 11. 4. 1995, Miha Đ. Štamcar, Jani Sever: Nadaljevanje vojne.

⁴⁵ Delo, 5. 5. 1995, S.C.: Jelinčič proti spravi z domobranci.

⁴⁶ Delo, 3. 6. 1995, Spomenka Hribar: Kje pa je hvaležnost?.

⁴⁷ Delo, 8. 9. 1995, Martin Ivanič: Sprava Export-Import.

Grafikon 2: Najpogostejši avtorji prispevkov o narodni spravi v letih 1984-1997

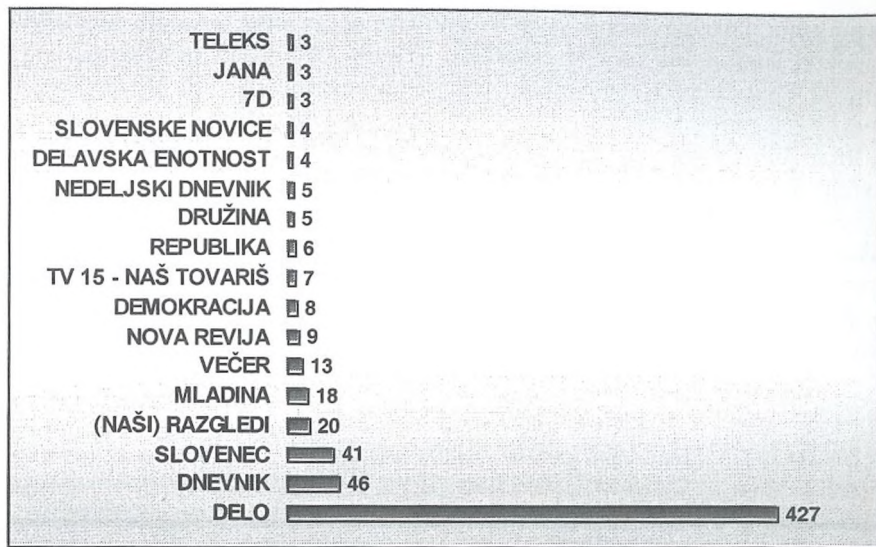

O načinu pisanja in razmišljanja Klepa in Hribarjeve je bilo veliko povedanega že na prejšnjih straneh, zato se bomo kratko posvetili zgolj ostalim trem avtorjem. Ivo Žajdela se je pri pisanju jasno opredelil za domobransko stran. V svojih člankih je raziskoval komunistične zločine, odkrival, kje so grobišča povojnih pobojev, ukvarjal pa se je tudi z drugimi vprašanji, povezanimi s spravo. Njegovo pisanje je bilo vedno ostro. Domobranske argumente je v svojih prispevkih zagovarjal tudi Franc Blatnik, le da je bilo njegovo pisanje v nasprotju z Žajdelo, ki je pisal novinarske članke, objavljeno v rubrikah, namenjenih mnenjem bralcev. Zdenko Roter je stal na nasprotni strani pola domobransko/partizansko kot Blatnik in Žajdela. V prvih prispevkih je spravo še odklanjal, a hkrati menil, da je treba napake komunistov raziskati, kasneje pa se je ob odklanjanju moralne rehabilitacije domobranstva opredelil za spravo.

Grafikon 3 prikazuje število pregledanih prispevkov po posameznih časopisih, pri čemer so upoštevani vsi, v katerih so bili objavljeni najmanj 3 prispevki o narodni spravi. Daleč pred ostalimi je Delo, kar bi lahko bila tudi posledica tega, da so v Delovem arhivu prispevke iz domače hiše shranjevali vestneje kot druge.

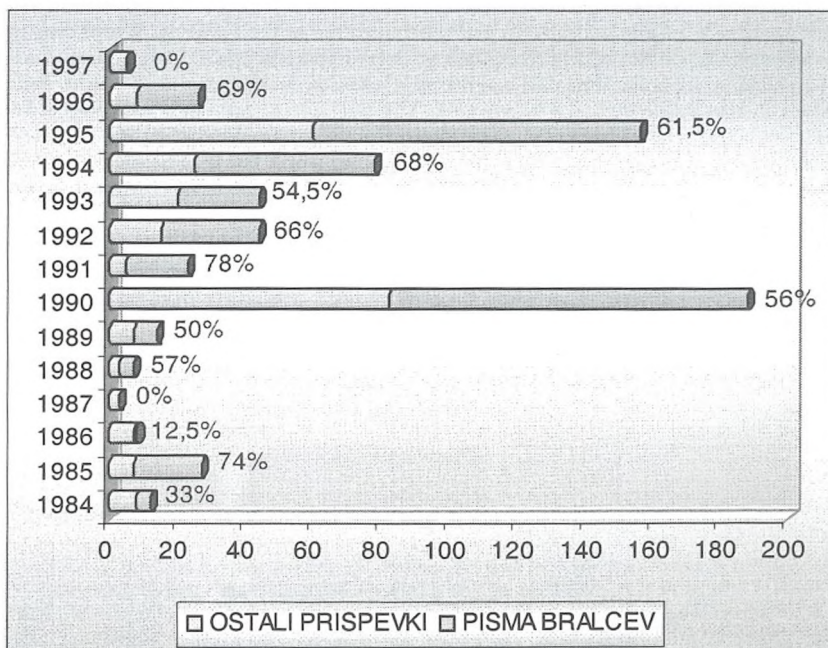

Grafikon 3: Število objavljenih prispevkov o narodni spravi po časopisih v letih 1984-1997

Grafikon 4 kaže sliko o tem, kolikšen odstotek pregledanih prispevkov predstavljajo pisma bralcev. Teh je bilo v povprečju 48,5%, razmerje pa se je z leti sicer spreminjalo, vendar ne toliko, da bi lahko govorili o pomembnih spremembah.

Grafikon 4: Pisma bralcev v razmerju do vseh prispevkov o narodni spravi v letih 1984-1997

Zaključek

Vprašanje narodne sprave se je v slovenskem časopisju pojavilo leta 1984 in prvi odzivi nanj so bili močno negativni. V letih 1986-1989 se je skupaj z družbenimi in političnimi spremembami v Sloveniji spremenila tudi klima časopisnih prispevkov o narodni spravi, tako da so na koncu tega obdobja že prevladovali tisti, ki so bili ideji Hribarjeve naklonjeni. Leta 1990, ko je prišlo do nekaterih spravnih izjav, pravne slovesnosti in ustanovitve Slovenskega svetovnega kongresa, je pisanje o spravi doseglo svoj vrh. V letu osamosvojitve je bilo to vprašanje začasno potisnjeno v ozadje medijske pozornosti, od 1992 pa je bilo v prispevkih mogoče začutiti njegovo večje povezovanje z dnevno politiko. Polemike so se ponovno razplamtele leta 1995, ko se je pripravljala slovesnost ob 50-letnici konca druge svetovne vojne, v naslednjih dveh letih pa je število prispevkov močno upadlo. O narodni spravi so najpogosteje pisali Stanislav Klep, Spomenka Hribar, Ivo Žajdela, Franc Blatnik in Zdenko Roter, večina prispevkov, med katerimi je bila skoraj polovica pisem bralcev, pa je bila objavljenih v časniku Delo.

Janja Slabe

SLOVENE NATIONAL RECONCILIATION, REFLECTED IN THE MIRROR OF NEWSPAPERS
(1984-1997)

S u m m a r y

The question of national reconciliation raised newspaper polemics when it was first defined by Spomenka Hribar in 1984 and continues to do so. At first the responses to the idea were very averse. In the years 1986-89 the climate changed so that in 1989 the majority of the authors supported Spomenka Hribar's line of thought. The debate in newspapers reached its peak in 1990, when 188 articles on national reconciliation were published. This was also a year of reconciliation solemnity, the year of different reconciliation documents and the foundation of the Slovenian World congress. The question of reconciliation was widely recognized as a very important one (in the newspaper articles as well as by all important political parties) and the main question became how to achieve it. Since 1992 the tensions in this public debate were growing. The two sides - partisan and homeguard (domobranska) got a bigger support from the two political poles, who started to build their identities on the opinion about the historical events in (and immediately after) world war II and national reconciliation. The polemics again broke out on a large scale in 1995, when the main issue was the question of how to celebrate the 50th anniversary of the end of world war II. The next two years were calmer as concerns the newspaper polemics on national reconciliation. The authors, who had written about this theme in the biggest extent, are Stanislav Klep, Spomenka Hribar, Ivo Žajdela, Franc Blatnik and Zdenko Roter. Among the newspapers most of the articles were published in Delo and almost half of the articles were readers' letters.

Uredniška navodila avtorjem¹

1. *Prispevki za novejšo zgodovino* so znanstvena revija, izdaja jo Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, Kongresni trg 1. Revija objavlja izključno članke s področja novejšje zgodovine.
2. V reviji so objavljeni prispevki v slovenskem jeziku, povzetki (summary) pa v angleškem ali nemškem ali italijanskem ali francoskem, izvleček (abstract) pa v angleškem.
3. Prispevek oddan uredništvu lahko obsega do 24 enostransko tipkanih strani s po 30 vrsticami na stran (43.200 znakov). Prispevek mora biti oddan na disketi (z navedbo urednika) in v odtisu. Avtor mora navesti sledeče podatke: ime in priimek, akademski naslov, delovno mesto, ustanovo zaposlitve, njen naslov in morebitni naslov elektronske pošte (e-mail).
4. Oddani prispevek mora imeti tudi izvleček in povzetek (praviloma do 3000 znakov - 45 vrstic). Izvleček (do 250 besed) mora biti razumljiv sam po sebi brez branja celotnega besedila članka; pri pisanju se uporabljajo celi stavki; izogibati se je treba slabše znanim kraticam in okrajšavam. Izvleček mora vsebovati avtorjev primarni namen oziroma doseg članka, razlog zakaj je bil napisan ter opis tehnike raziskovalnega pristopa (osnovna metodološka načela). K izvlečku mora avtor dodati ključne besede, ki odražajo vsebino prispevka in so primerne za indeksiranje. Oddani prispevek mora imeti navedbo ustrezne klasifikacije - kategorije uveljavljene v sistemu COBISS (izvirni znanstveni članek, pregledni znanstveni članek, poljudni članek, ...).
5. Besedilo prispevka mora biti pregledno in razumljivo strukturirano, tako da je mogoče razbrati metodo dela, rezultate in sklepe. Na koncu mora biti navedena uporabljena literatura in arhivski fond.
6. Opombe morajo biti pisane enotno. So vsebinske (avtorjev komentar) in bibliografske (navedba vira, uporabljene - citirane literature). Bibliografska opomba mora ob prvi navedni vsebovati celoten naslov oz. nahajališče: ime in priimek avtorja; naslov dela (ko gre za objavo v reviji ali zborniku naslov le-tega), kraj in leto izida, strani (primer: monografija: Jurij Perovšek: Liberalizem in vprašanje slovenstva : nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1929. Ljubljana 1996, str. ...; revija/zbornik : Ervin Dolenc: Slovensko zgodovinopisje o času med obema vojnama in kulturna zgodovina. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 1998, št. 1-2, str. 43-57.), nato pa se uporablja smiselna okrajšava (navajati: dalje ...). Pri navajanju arhivskih virov je treba navesti najprej arhiv (ob prvi navedbi celotno ime, v primeru da ga uporabljamo večkrat navesti okrajšavo v oklepaju), ime fonda ali zbirke (signaturo, če jo ima), številko fascikla (škafle) in arhivske enote; mogoče ja navesti tudi naslov navajanega dokumenta (primer: Arhiv Republike Slovenije (dalje ARS), fond [ime fonda] (dalje AS [št. fonda])).
7. Prispevki so recenzirani; recenzije so anonimne. Na osnovi pozitivnega mnenja recenzentov je prispevek uvrščen v objavo.
8. Za znanstveno vsebino prispevka in točnost podatkov odgovarja avtor.
9. Uredništvo prejete prispevke lektorira, avtor lekturo pregleda in jo avtorizira. Uredništvo posreduje avtorju prvo korekturo prispevka, ki jo mora vrniti uredništvu v roku treh dni. širjenje obsega besedila ob korekturah ni dovoljeno. Pri korekturah je treba uporabljati korekturna znamenja navedena v Slovenski pravopis (1962), Slovenski pravopis 1. Pravila (1990). Drugo korekturo opravi uredništvo.
10. Dodatna pojasnila lahko dobijo avtorji na uredništvu.

¹ Periodična publikacija mora redno (v vsakem zvezku) objavljati navodila avtorjem, v katerih uredništvo avtorjem definira svojo uredniško politiko ter jim predstavi svoja vsebinska in tehnična navodila, katerih se morajo pri pripravi prispevka držati. Navodila avtorjem v znanstveni reviji *Prispevki za novejšo zgodovino* temeljijo na *Navodilih za oblikovanje znanstvenih in strokovnih periodičnih publikacij, ki jih financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS*.